

Russ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

Наш језик

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. X св. 1—2

Buch-Bleich

PG

1224

AIN37

Sm.2

v.10-11

Exata

LIBRARY
JUN 27 1960
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
BERKELEY

БЕОГРАД 1960

САДРЖАЈ

	Страна
1. <i>М. Стивановић</i> : Стварање дужине претходног самогласника или прелаз <i>л у о</i>	1—9
2. <i>М. С. Московљевић</i> : О називима неких пољопривредних алатки	10—17
3. <i>Св. Марковић</i> : <i>Зайослен, зайослѣње</i> или <i>зайослен, зайослѣње</i>	18—23
4. <i>Берислав М. Николић</i> : О неким особинама стила и језика Милана Богдановића	24—28
5. <i>Живојин Ситанојчић</i> : Једна врста непотпуних реченица код савремених писаца	29—43
6. <i>Михаило Павловић</i> : Настава српскохрватског језика у Француској	44—54
7. <i>Душанка Игњатовић</i> : О роду именице <i>бол</i>	55—59
8. <i>Звездана Павловић</i> : <i>Једноличји, једнодужи, тримирији, седмирији</i>	60—63
9. <i>Ђорђе Трифуновић</i> : <i>Свила шавлија</i>	64—65
10. <i>Језичке исуке</i>	66—68

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник академик д-р АЛЕКСАНДАР БЕЛИЋ
 Секретар Уређивачког одбора д-р Берислав М. Николић

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА САН

БЕОГРАД

1960

Слог Издавачке установе „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5
 Штампa и повез Графичког предузећа „Академија“, Космајска 28, Београд

НАСТАВА СРПСКОХРВАТског ЈЕЗИКА У ФРАНЦУСКОЈ

Иако релативно дугог века, историја предавања нашег језика у Француској ипак је млађа него што би се на основу неких података могло у први мах помислити. Тако напр. у Летопису Матице српске¹ за годину 1828 читамо ову вест: „Пише нам наш кореспондент да се у Паризу заводи катедра Словенског, шокачког језика, и да ће Гроф Сорго из Далмације професорем бити“. Ова вест објављена је у *Смесицама* (бр. 3) заједно с вешћу о изласку из штампе Меримеовог тобожњег превода наших народних песама, *La Guzla*. Доказујући да обе белешке потичу од Вука, проф. др. Ђорђе Живановић тврди са сигурношћу да такве катедре тада у Паризу није било, претпостављајући да су можда постојала нека Соркочевићева (Соргова) настојања која се нису остварила.²

У време када су наше везе са иностранством уопште, а с Француском посебно, биле далеко слабије него што је то данас случај, када су вести стизале ретко и споро, а наших људи тамо било мало, овакве и сличне вести, инспирисане понекад нестрпљивом жељом за афирмисањем наше земље и нашег језика у иностранству, нису биле ретке и нису необичне. Њихово проверавање било је тешко, а жеља да се њима обрадује тадашњи наш читалац сувише велика да би се с потребном резервом примале и тек после њиховог потврђивања објављивале. Тако се 1848 појавила још једна нетачна али прихваћена вест о оснивању катедре за српски језик у Паризу. Она је била објављена баш у оно

¹ Српске летописи, 1828, частица 4 (књ. XII), стр. 154.

² В.: Ђорђе Живановић: *Око катедре српског језика у Паризу*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. XX, св. 1—2, 1954, стр. 49—59. О овој вести, иначе, писали су код нас: Ј. Скерлић у студији *Француски романистичари и српска народна њезија*, Мостар, 1908, и Др Војислав Јовановић, *La Guzla de Prosper Mérimée*, Paris, 1911.

време када је Миџијевич на Француском колежу држао предавања о словенским књижевностима, па и о нашој. Како др. Ђорђе Живановић каже у поменутом чланку¹, вест су прво донеле Србске народне новине Теодора Павловића, у Пешти, 9 новембра 1841 (бр. 89), а то обавештење прихватиле су и београдске Новине србске од 15 новембра исте године. Као професор био је наведен Константин Николајевић. Вест је донео и Гај у Даници илирској. Међутим, Новине србске ускоро су,² по жељи самог Николајевића, демантовале ову вест. У поменутом раду проф. Живановић закључује са сигурношћу да такве катедре у то време заиста није ни било. Разуме се да је ова трипут поновљена вест могла да доведе у заблуду или бар у забуну савремене или касније читаоце који нису знали за њен деманти. То се десило и Тихомиру Ђорђевићу,³ који у једној својој белешци даје тај „можда заборављени детаљ“, а познати француски слависта Андре Мазон каже у једном свом чланку⁴ да никаквог трага није нашао о предавањима К. Николајевића о којима говори Даница илирска, а што му је назначио Жан Дер (Jean Daire). Професор Мазон наводи и писмо Спири Поповића Томазеу (15 децембра 1841) где се та вест „потврђује“.⁵

* * *

Предавање српскохрватског језика стварно је почело тридесетак година касније.

Године 1869 и 1870, оснивач француске славистике, Луј Леже, који је 1867 био Штросмајеров гост у Хрватској⁶, а српски (пре руског) научио у Паризу, држао је на Сорбони курс из цивилизације Јужних Словена, предавао историју њихових књижевности, историју Чешке, а поред овога и руског, чију је граматику предавао у току два семестра, држао је и течај српске граматике. То су били такозвани „помоћни курсеви“ (cours appen-

¹ стр. 57.

² 24.I.1842.

³ Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. II, 1922, *Књиге и расправе*, стр. 278.

⁴ *Claude Fauriel et les chansons de quête serbes en Sorbonne*, Прилози, 1938, књ. XVIII.

⁵ Писмо се налази у Фиренци, а писано је на италијанском.

⁶ Леже је своју докторску дисертацију посветио Штросмајеру, 1868.

kes), јер у то време на Сорбони није било славистичке катедре, иако је Леже тражио њено оснивање. После рата (Француско-пруског), Леже није могао да настави започету наставу јер су „помоћни курсеви“ били укинати.

После овог првог покушаја Леже одлази у Русију, а по повратку с пута предузима потребне кораке за оснивање славистичких студија у Школи за источне језике у Паризу. На Сорбони је, после овог првог покушаја, настава нашег језика обновљена много касније, пред Први светски рат, када су течајеве српско-хрватског држали познати слависти Емил Оман (Emile Haumant) и Пјер Паскал.

Године 1872 Леже је тражио од надлежних дозволу да оснује наставу словенских језика (српског, бугарског и руског). Наводећи политичке, економске и културне разлоге за учење словенских језика,¹ Леже је у свом захтеву ставио српски на прво место, а бојећи се отпора изазваног политичким разлозима, поменуо је руски на крају. Управник Школе Шефер исправљајући Лежеов захтев, који је имао преко њега да оде надлежном министру, избрисао је руски и уместо њега ставио „босански“, сматрајући свакако да је то један од језика Отоманског царства који би било корисно учити у Школи за источне језике. Ова грешка изгледа мање необична када се зна да се у то време, а и много касније, говорило „словенски језик“ и „словенска књижевност“. Шефер 14 октобра 1873 пише министру у вези са Лежеовим захтевом, и 22 децембра исте године Луј Леже добија од Министарства просвете дозволу да може држати течај „источних словенских наречја, а нарочито српског језика“.² Већ идуће године Леже је био овлашћен да држи и течај руског језика. У почетку се српски налазио на листи „допунских течајева“ Школе („cours complémentaires“), а затим је настава спојена с руским у

¹ Школа за источне језике (Ecole des langues orientales vivantes) која је постојала још у XVII веку под именом „Les jeunes des langues“, а обновљена под садашњим именом за време Револуције, имала је раније за сврху образовање тумача за источне језике.

² У архиву Школе за источне језике налази се белешка Луја Леже-а написана његовом руком.

³ Већ у новембру месецу министар просвете Војвода де Брољ доделио је 1.400 франака за течај словенских језика, а Леже је од српске владе добио 50 књига потребних за наставу коју је имао да држи.

рубрици „гечај словенских језика“. Међутим, у извештају на крају школске 1874/75 године Леже саопштава намеру да прекине наставу српског језика коју су похађала само три слушаоца, додајући да ће је заменити наставом старословенског и курсем руског за другу годину. Тако је тога пута наш језик био предаван у току једне и по школске године. (Настава је почела у јануару 1874).

После овог покушаја, редовна настава српскохрватског у Школи за источне језике била је за дуже време прекинута. Иако је после преласка Луја Лежеа у Француски колеж (1885) на катедру за руски дошао Огист Дозон (Auguste Dozon), човек који је наш језик и друге балканске језике знао боље него руски, редовни течајеви нису били обновљени.¹

За време Првог светског рата ситуација се мења захваљујући савезништву између Француске и Србије и симпатијама и инте-

¹ Дозон је дошао у Школу за источне језике пред крај каријере, и у њој је остао до смрти, тј. до 1890. Како каже проф. Болије (Beaulieux) у свом чланку о бугарском (*Стоједесетогодишњица Школе за источне језике*, Париз, 1948, стр. 342), Дозон је своју прву годину наставе (1885—1886) посветио бугарском „трудећи се да истакне везе овог језика са руским и српско-хрватским“. Професор Болије додаје да је, пошто је најпре бугарски био сам на афиши за предавања, иза руског (три семестра: легџег 1887 и 1887/88), за време првог семестра школске 1886/87 и године 1888/89 и 1889/90 „трећи час“ био подељен на објашњења народних текстова српских и бугарских. Интересантно је поменути да је Дозон десет година пре тога мислио већ на оснивање наставе нашег језика у Француској. Како показује професор Миодраг Ибровац у свом раду о њему (*Огист Дозон*, Зборник Филозофског факултета у Београду, књ. IV—2, 1959), Дозон је 1865 довршио у Мостару једну *Српску грамаишку* намењену Французима. Она није штампана нарочито због тога што Дозонова намера да предаје наш језик у Школи за источне језике није у то време била остварена. На крају поменутог рада професор Ибровац прилаже у Додатку једну Дозонову необјављену белешку, написану 1866 у Паризу где он говори, као Луј Леже неколико година доцније, о потреби успостављања наставе српског и бугарског језика, наводећи и економске и политичке разлоге. Додаје да би се тиме избегла употреба страних тумача у дипломатским и трговачким односима. При крају исте белешке Дозон каже да идеја о стварању течаја српског језика није сасвим нова. Тринаест година раније, 1853, Сегир Диперон, француски генерални конзул у Београду, издејствовао је код француских надлежних власти дозволу за оснивање једне школе за тумаче у Београду. Намера није остварена у потпуности, те је само био послат на неколико месеци боравка у Београду изванредан број приправника-тумача из других крајева Истока.

ресовању француског народа за нас. У оквиру тзв. „слободних течајева“ („cours libres“) у Школи за источне језике поново се успоставља предавање нашег језика. Управник Школе, познати славист Пол Боаје (Paul Boyer) поверио је часове проф. Миодрагу Ибровцу, који предаје од 1916 до 1920. У Школи за високе студије (Ecole des Hautes études) Антоан Меје (Antoine Meillet) посвећује српско-хрватском један течај на основу кога је касније (1924) заједно са А. Вајаном саставио познату *Грамаишику српско-хрватског језика* (Grammaire de la langue serbo-croate). На Сорбони проф. Александар Белић држи курс граматике нашег језика, а *Друштво за ифройаганду сираних језика* организује поред наставе арапског, грчког, данског, енглеског, италијанског, немачког, пољског, португалског, румунског, руског и шпанског, и наставу нашег језика за коју ангажује, 1917 године, проф. М. Ибровца.¹

Декретом од 20 новембра 1920, Управник Школе за источне језике добија најзад дозволу за оснивање катедре за српско-хрватски (као и катедара за пољски и чешки) и за првог редовног професора нашег језика бива наименован Андре Вајан (André Vaillant), данас професор у Француском колежу и Школи за високе студије, аутор многобројних радова из области наше лингвистике и филологије. Дотадашњи наставник нашег језика у истој школи, професор Александар Арнаутовић, постаје први „репетитор“.

Неки универзитети у унутрашњости не заостају за Паризом у погледу славистичких студија. У то време, тј. после Првог светског рата, Стразбург, град најближи словенским земљама, стоји на првом месту. Институт словенских језика и књижевности основан је 1919, када почиње и настава тих језика и књижевности. У организовању и унапређењу словенских студија у Стразбургу значајну улогу игра у то време проф. Андре Мазон који као хонорарни професор предаје на тамошњем факултету. У једном чланку писаном 1925,² проф. Ј. Тенијер (Ténière) истиче да

¹ О оснивању наставе српскохрватског језика у Француској видети књигу Cent-cinquantenaire de l'Ecole des langues orientales, Paris, 1948, са чланцима П. Паскала (*Le Russe*), А. Вајана (*Serbo-croate*), Ј. Болнјеа, (*Le Bulgare*) и А. Боасена (*Cours libres*). В. такође: М. Ибровца, *La Langue serbo-croate*, Paris, 1918.

² *L'Institut de langues et littératures slaves*, Bulletin de la Faculté des Lettres de Strasbourg, 1er décembre 1925.

факултет у Стразбургу једини има општу славистичку наставу и додаје да постоје и „сертификати“ као и „лисанс“¹ из појединих словенских језика и књижевности. Поред руског, могли су се учити и полагати као „слободан сертификат“ („certificat libre“), српскохрватска филологија, бугарска, чешка и пољска. Могао се такође спремати докторат или добити „диплома виших студија“ из поменутих предмета. Сам Тенијер посветио је своју докторску дисертацију облицима дуала у словеначком језику.

Други универзитет у унутрашњости Француске који пре Другог светског рата оснива наставу српскохрватског, јесте лионски. На иницијативу професора славистике Марселе Ерар (Margelle Erhard) основан је лекторат 1937 године, на коме је, додуше, већ идуће године настава била прекинута да би после рата, 1949, била обновљена.

* * *

После Другог светског рата славистичке студије уопште а југословенске посебно (нарочито српскохрватске), узимају све више маха.

У Школи за источне језике, српскохрватски који је већ после Првог светског рата „добио место које му припада“,² предаје се отада непрекидно, укључујући и време последњег рата. Наставу обављају професор (сада Анри Боасен) и „репетитор“ (répétiteur) који је уствари исто што и лектор. Студије трају три године после чега се добија „diplôme d'élève breveté“. Испитни рок је само један, а испит је писмени и усмени. Сем читања, конверзације и општих знања из књижевности, на испиту се тражи и извесно, не сувише продубљено знање географије. Поред редовних студената, постоје и тзв. слушаоци (auditeurs) који спремају агрегацију³ (обично из руског) и узимају српскохрватски као други

¹ „licence“ одговара приближно нашој дипломи.

² André Mazon, *Les Etudes slaves, La science française*, s. d. стр. 462. Проф. Мазон мисли на успостављање редовне наставе нашег језика оснивањем засебне катедре.

³ Агрегација је највиши општи завршни испит на универзитету, који је у исто време и конкурс на коме је, дакле, ограничен број кандидата који могу бити примљени. По успешно положеном испиту добија се звање „agrégé de l'université“.

предмет. Професор предаје граматику студентима I године да би им већ при крају исте године почео тумачити текстове наших познатих писаца XIX и XX века, што се наставља у II и у III години.¹ Сличан овоме је и рад репетитора који поред превођења и објашњења текстова, води и конверзацију и даје граматичка тумачења.

Настава нашег језика на Сорбони, супротно оном што би се можда могло помислити, заостаје за Школом за источне језике, по месту и значају који су предавању нашег језика дати, као и по дужини постојања. После напред поменутих течајева српскохрватског, пре и за време Првог светског рата, лекторат је поново успостављен тек 1952 године. Отада се настава нашег језика обавља редовно, али је она првенствено намењена онима који спремају агрегацију из руског а наш језик полажу као други предмет. Редовно студирање с полагањем испита, дакле, не постоји. Треба, међутим, истаћи да је осим руског, српскохрватски једини од словенских језика који се предаје на Сорбони. (Овде, разуме се, није реч о разгранатим опште-славистичким студијама). Ово се добрим делом може објаснити постојањем у Паризу Школе за источне језике која је одувек привлачила највећи број оних који желе да посебно уче словенске језике.

Када је реч о париским високим школама у вези са наставом нашег језика, треба поменути и Француски колеж (Collège de France) на коме, истина, не постоји специјалан курс српскохрватског, али где проф. Андре Вајан који је прешавши из Школе за источне језике заменио овде професора А. Мазона, стално помиње наш језик предајући старословенски и упоредну граматику словенских језика. Он то чини и у париској Школи за високе студије.

Поред катедре у Школи за источне језике и лектората на Сорбони, намењених онима који студирају у Паризу, и у провинцији се после Другог светског рата оснивају нови лекторати, захваљујући настојањима из наше земље а нарочито све већем

¹ Школске 1957/58 читани су текстови Љ. Ненадовића, Л. Лазаревића, М. Глишића, С. Матавуља, В. Назора, М. Крлеже, И. Андрића и др. Ове године читају се и тумаче Сремац и Козарац као и текстови из антологије Савеза књижевника - *Југословенска проза*.

интересу за њу и њену културу код самих Француза. За неке провинцијске универзитете као што су стразбуршки и лионски то је уствари само обнављање наставе која је већ раније постојала. Данас, поред катедре у Школи за источне језике, шест француских универзитета (од укупно седамнаест) имају у оквиру славистичке катедре лекторат за српскохрватски. Пет од тих лектората су, дакле, у провинцији.

У Лиону, после једанаестогодишњег прекида рада, лекторат је обновљен 1949 под руководством професора Марселе Епар. За студирање и полагање нашег језика као главног предмета („licence“) не постоји још дозвола од надлежних (одобрења се дају постепено, у етапама), али се он може учити уз друге предмете. Постоји тзв. „сертификат практичних студија“ (certificat d'études pratiques) који обухвата упознавање извесног броја програмом предвиђених питања из културе и цивилизације југословенских народа (књижевност, фолклор, историја, економика). Иначе, и овде се српскохрватски узима, уз руски, као други језик на агрегацији.

По месту које је на њему дато изучавању нашег језика, Универзитет у Бордо-у заслужује нарочиту пажњу. Настава коју је проф. Жорж Лисиани (Georges Luciani) започео још 1951 године,¹ до данас је и у погледу формалних могућности које се пружају студентима толико напредовала да се на Бордовском универзитету може спремати „лисанс“ из српскохрватског језика. Поред „сертификата“ из језика и књижевности, обавезних за оне који спремају „лисанс“ постоји и овде „сертификат практичних студија“.

У Стразбургу, где је, као што је напред поменуто, постојала настава још пре Другог светског рата, лекторат је поново основан школске 1954/55 (настава је почела у марту 1955) и одонда се она редовно обавља на степену „сертификата“.² Стразбург је, иначе, заједно с Бордоом, један од француских универзитета који преко

¹ Лекторат је основан 1952.

² Још пре оснивања лектората професор Унбегаун предавао је наш језик као факултативан предмет. Сада је Стразбург, поред Бордо-а, једино место у Француској где се наш језик може студирати као главни предмет („licence“).

професора славистике и лектората за српскохрватски засада највише доприносе размени студената и млађег универзитетског особља.

Идући за примером других француских универзитета, Факултет књижевности у Клермон-Ферану, такође оснива, 1957 године, лекторат за српскохрватски при катедри за славистику. Овде, као уосталом на већини универзитета, поред часова језика, лектор на специјалним часовима упознаје слушаоце (редовне студенте и друге) и са југословенским књижевностима.

Најзад, јануара 1958 и на славистичкој катедри факултета у Дижону, под руководством професора руског Корбе-а (Corbet), успоставља се такође лекторат за наш језик.

Нема никакве сумње да ће бити још универзитета у Француској који ће успоставити наставу нашег језика при својим славистичким катедрама.¹ Вероватно је да ће универзитет у Нансију бити један од првих.

* * *

Поред професора Француза и наших лектора на појединим француским универзитетима и високим школама, пропагирању и

¹ На свим француским универзитетима нема славистичке катедре или посебних течајева појединих словенских језика. Руски се предаје, на вишем или нижем нивоу, у Школи за источне језике и на Сорбони у Паризу, у Ексу, Алжиру, Безансону, Бордо-у, Клермон-Ферану, Греноблу, Лилу, Лиону, Дижону, Рену, Тулузи и Нансију. Пољски у Паризу (Школа за источне језике), у Ексу, Бордо-у, Лилу, Лиону, Стразбургу, Тулузи. Чешки се предаје у Паризу, Лиону и Стразбургу, бугарски у Паризу и Лиону, а украјински у Паризу и Бордо-у. По броју лектората и по нивоу изучавања, настава нашег језика стоји на другом месту, иза руског а испред осталих словенских језика. Она има ту предност што њу не изводе људи који су, као што је то случај са лекторима за друге словенске језике, прекинули са својом земљом, него напротив они коју су, прекинувши привремено свој редован посао (обично рад на универзитету), дошли само на ограничено време да предају наш језик, добро обавештени о његовим тековинама и о животу и тековинама земље коју претстављају. (Ову чињеницу констатује и професор славистике у Стразбургу, Р. Триомф, у свом реферату на француском *Проблем размена између француских слависта и словенских земаља*, одржаном на Београдском међународном славистичком састанку, 1957.) Н. В. У извештају о настани словенских језика у Француској за 1958, према коме је дато садашње стање наставе словенских језика, није било података за Нанси и Монпелије.

уознавању нашег језика и књижевности дигриноси и Словенски институт који је основао чувени славист Ернест Дени (Ernest Denis), а на чијем челу се данас налази такође познати славист Андре Мазон. Библиотека Института¹ стоји на расположењу свим домаћим и страним славистима, а његове афише садрже програм наставе из области славистике која се држи на француским високим школама. Поред тога што је стедиште француских слависта, Словенски институт, који иначе нема редовне наставе, позива и стране научнике. Тако су после рата, као предавачи, његови гости били наши професори А. Белић и Н. Банашевић из Београда, и М. Деановић из Загреба. Орган Института је часопис *La Revue des études slaves*, основан 1921. (Пре њега излазио је од 1917—1918, под вођством Е. Дени-а, *Le Monde slave*²).

Када је реч о ширењу интереса за наш језик у Француској и потпомагању његовог учења, мора се истаћи старање наше Комисије за културне везе са иностранством као и других установа, нарочито универзитета, а и појединаца, који слањем књига, организовањем размена, давањем обавештења итд. помажу у великој мери напоре које француски слависти са своје стране чине за успостављање и развијање наставе нашег језика. Овде треба поменути и летње течајеве српскохрватског намењене странцима, који се одражавају код нас. Основани 1950, они сваке године окупљају странце који се интересују за нашу земљу, њену књижевност и њен језик, међу којима су увек били заступљени и Французи, професори-слависти и студенти.

¹ Од славистичких библиотека које се истичу бројем књига из нашег језика и књижевности, на првом месту стоји библиотека Школе за источне језике, са мноштвом граматика, речника, лингвистичких и филолошких студија из области српскохрватског језика.

² Словенски институт који је најпре био доста рђаво смештен на Сорбони, преселио се и дефинитивно сместио 1919 у засебној згради у улици Мишле бр. 9, захваљујући средствима која су наша земља и Чехословачка ставила на расположење Ернесту Дени-у.

О Словенском институту в.: Ernest Denis, *Institut d'études slaves. Paris centre de la slavistique à l'étranger*, Paris, Ligue des universitaires serbo-croato-slovens, 1919 (Questions contemporaines № 25); Louis Eisenmann, *L'Institut d'études slaves* и A. Mason, *Les études slaves* у: *L'Institut d'études slaves de l'Université de Paris*, s. d.

* * *

Тако, захваљујући настојањима и с наше стране и са стране Француза, као и њиховом интересовању које расте, учење нашег језика добија све већи значај и узима све више маха у Француској, земљи која је, не рачунајући словенске земље, прва у свету основала наставу славистике, када је Мицкјевич, 1840 године, почео у Француском колежу држати предавања из словенских књижевности.

Априла 1959

Михаило Павловић